

НАПРЯМ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Михайлов Станіслав Вікторович
здобувач;

Савіна Наталія Борисівна
*доктор економічних наук, професор,
Національний університет водного господарства
та природокористування*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-253-4-3>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Оскільки економіка знаходиться у постійному русі та змінах та являється не стабільною, зростання змінюється на занепад. У зв'язку із з прискореними темпами науково-технічного прогресу і швидким розвитком фінансових інститутів, а також з утворенням нових інноваційних фінансових технологій, яскраво виразилась циклічність економічного розвитку, що характеризується наявністю чотирьох фаз циклу: піднесення, пожвавлення, депресія, криза. Кожний наступний цикл являє певний алгоритм дій, який формуються із зміною одної фази на іншу, які повторюються циклічно [1].

Економічним циклам, головною здатністю фаз яких є самовідтворення, притаманна регулярність та повторювальність. Будь-який економічний цикл, що розпочинається фазою «криза», яка погіршує нормальний хід економічного розвитку, на противагу іншим, які його відновлюють, має здатність утворювати умови для самозавершення кожної фази [1].

Будь-яка велика економічна криза – це з одного боку привід для чергового перегляду результатів соціально-економічних процесів у

світі та в окремих країнах, а з іншого привід для переосмислення теоретичних шаблонів та перебільшених оцінок можливостей системи господарювання.

Аналіз світових економічних криз, а особливо їх ретроспективний опис відображався у працях таких науковців як В. Ропке, М. Туган-Барановський, Х. Уерт де Сото, Е. Хансен, Й. Шумпетер. Останні дослідження економічних криз представлені в працях українських вчених О. М. Скібицького, К. С. Кондратчука, А. Чухно, Н. М. Шелудько.

Дослідження причин і наслідків економічних криз ще в 1776 р. аналізував А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів», де називав кризи «перегріваними» економіки і зазначав, що такі перегриви є результатом спекулятивних дій.

Д. Рікардо підтримав його думку, проте розвинув її у можливість кризи перевиробництва, або недоспоживання, наголошуючи на тому, що на ринку можливе перевиробництво якогось одного товару, а не усіх товарів одночасно.

Ж.-Б. Сей у роботі «Трактат політичної економії» пояснював кризові явища в економіці диспропорціями, що виникають у процесі виробництва, обміну і споживання. Він відкидав можливість всезагальної економічної кризи.

С. Сисмонді у своїх трактатах «Нові початки політичної економії» та «Нарисах політичної економії» зазначав, що кризи «є не випадковістю, а істотними проявами іманентних протиріч, що виникають у бурхливій формі та охоплюють широкі області та повторюються через певні періоди [3].

Т. Мальтус пов'язував виникнення криз також із проблемами перевиробництва продуктів і недоспоживання населення, заробітна плата якого визначалась певним прожитковим мінімумом..

В. Сомбарт визначав економічну кризу як «економічне негативне явище, при якому масово виникає небезпека для економічного життя, дійсності» [4].

За визначенням Ф. Махлупа, економічна криза має місце тоді, коли «виникає небажаний стан економічних відносин, нестерпне критичне положення більших верств населення й виробляючих галузей економіки» [5].

Найбільш чітко уперше поняття «кризи» було сформульоване С. Міллем та К. Марксом тільки в середині XIX ст. К. Маркс значав, що до промислової революції кінця XVIII ст. регулярно повторюваних бумів і депресій практично не існувало. Оскільки такі цикли виникли приблизно в той же самий час, що й сучасна промисловість, він прийшов до висновку, що кризи є невід'ємною рисою капіталістичної економіки.

У XX ст. такий підхід одержав розвиток у теоріях «більших циклів кон'юнктури» М. Кондратьєва й «хвилях інновацій» Й. Шумпетера, у техніко-економічних укладах С. Глаз'єва [6].

На початку XX ст. французькі вчені Ш. Жид та Ш. Ріст називали підхід основоположників марксизму «теорією катастроф», а неомарксистки, вже не вірячи у неї, відзначали, що економічні кризи в цей час «вже не представляються такими грізними для капіталізму, якими бачив їх К. Маркс». ці економісти, як і багато інших, на початку XX ст. ще не представляли наскільки руйнівним може бути криза, що вибухнула всього лише через чверть століття. проте, марксистки виявилися більше точними у визначенні довгострокових прогнозів капіталізму.

Так звана велика депресія 1929–1933 р. призвела до появи багатьох наукових робіт про циклічні кризи, які розглядалися як у політекономічному, так і в економіко-математичному аспектах. А на початку XIX століття сформувалась так звана теорія криз, найважливішим внеском прихильників якої стало доведення циклічного характеру кризи.

Аналіз теоретичних аспектів показав, що існує три основні наукові напрямки визначення поняття «криза», «економічна криза»:

- 1) криза виконує руйнівну функцію, що призводить до загрози життєздатності системи;
- 2) криза руйнує, що призводить до подальшого розвитку і переходу до іншого якісно нового стану існування;
- 3) криза є порушенням рівноваги [7].

Отже, на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи причинами криз є зростання ролі масових комунікацій у процесі розвитку криз та скорочення часу кризового реагування;

зростання ролі нових технологій в генеруванні кризових ситуацій та транснаціональних корпорацій при одночасному зниженні можливостей державних інститутів щодо їх врегулювання; утворення нових форм криз за рахунок комбінації кризових елементів та їх трансформації.

Для здійснення антикризового управління принципово важливо визначитися не тільки з причинами виникнення кризи, характером її перебігу, видом, а й із факторами, які ініціюють виникнення кризових ситуацій. Антикризове управління національною економікою розглядається у двох аспектах: 1) як складова державного регулювання економіки, що являє собою сукупність методів, форм та засобів впливу держави на соціально-економічну систему з метою реалізації макроекономічних цілей; 2) як функція державного управління, що реалізується через проведення антикризової політики, спрямованої на вирішення проблем економічного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Якубенко Ю. Л. Сутність кризових явищ в Україні та напрями їх подолання. *Агроекономіка*. 2021. № 24. С. 39–45. URL: <http://dSPACE.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5905>.
2. Кривов'язюк І. В. Кризові явища в українській економіці та їх зв'язок з циклічністю. *Економіка та держава*. 2010. № 12. С. 5-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_12_3.
3. Ядгаров Я. С. История экономических учений. 4-е изд., перераб. и доп. М.: инфра-м, 2009. 480 с.
4. Sombart W. The Quintessence Of Capitalism: A Study Of The History And Psychology Of The Modern Business Man. Library Reprints, 1915. 400 с.
5. Machlup F. Disputes, Paradoxes, And Dilemmas Concerning Economic Development. *Rivista Internazionale Di Scienze Economiche E Commerciali* 4, 1957. No. 9.
6. Андреев С. Ю. Экономические циклы в современной макроэкономической теории. *Научный журнал КубГАУ*. No75(01). 2012. URL: <http://ej.kubagro.ru/2012/01/pdf/20.pdf>.
7. Савченко М. В. Детермінанти фінансово-економічної кризи в умовах глобалізації. *Економіка і організація управління*. 2018. Вип. 3. С. 37–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eiou_2018_3_6.